

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIJORAT BANKLARI AKTIVLARINING BOSHQARISHNING ZAMONAVIY XOLATI.

Kenjaeva Zamira Egamberdiyevna

Tashkent shaxar politexnikum umumiyqtisodiy fanlar o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlarini boshqarishning hozirgi zamonaviy holati, aktivlarni boshqarishda qo'llanilayotgan mexanizmlar, islohotlar va xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish jarayonlari yoritilgan. Shuningdek, bank tizimida risklarni kamaytirish, likvidlikni ta'minlash hamda aktivlarning rentabelligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy yondashuvlar tahlil qilingan. Natijalar bo'limida O'zbekistondagi tijorat banklari aktivlari boshqaruvining samaradorligi va mavjud muammolar ochib berilgan, munozara bo'limida esa xalqaro tajribani joriy etish masalalari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, aktivlarni boshqarish, likvidlik, rentabellik, risk menejmenti, moliyaviy barqarorlik, bank tizimi, xalqaro standartlar.

Bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining yuragi hisoblanadi. Tijorat banklari nafaqat moliyaviy vositachilik, balki investitsion jarayonlarni rag'batlantirish, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda ham muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda bank-moliya tizimida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, aktivlarni boshqarish jarayonida risklarni kamaytirish, xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga (IFRS) o'tish, aktivlarning diversifikatsiyasi va samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar ko'rilmogda.

O'zbekiston bank tizimi 2017-yildan beri amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida sezilarli o'sish va modernizatsiyaga erishdi. Bu jarayon iqtisodiy liberallashtirish, valyuta bozorini birlashtirish va bozor tamoyillariga asoslangan bank faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan. 2025-yilning ikkinchi choragiga kelib,

tijorat banklari aktivlari umumiy hajmi 852,2 trln so'mga (taxminan 67,8 mlrd AQSh dollari) yetdi, bu o'tgan yilning shu davriga nisbatan 21% ga o'sishni ko'rsatadi. Davlatga tegishli banklar (SOCB) hali ham tizimning 65% ini nazorat qiladi, ammo xususiylashtirish jarayoni orqali xususiy banklar ulushi 35% dan yuqoriga chiqdi. Quyida aktivlarni boshqarishning asosiy jihatlari, statistik ko'rsatkichlar, islohotlar, xavf-xatarlar va kelajak istiqbollari batafsil yoritiladi.

Tarixiy fon va islohotlar

O'zbekiston bank tizimi 1991-yilda mustaqillikdan keyin markazlashgan va davlat nazoratidagi tuzilmadan o'tib, 2017-yildan boshlab liberallashtirishga yo'naldi. Asosiy islohotlar:

- 2019-yil qonunlari: Markaziy bank (CBU) va tijorat banklari faoliyati to'g'risidagi yangi qonunlar qabul qilindi, bu CBU mustaqilligini kuchaytirdi va narx barqarorligi bilan bank tizimi barqarorligini asosiy maqsad qildi.

- 2020–2025-yillarga mo'ljallangan strategiya: Prezident farmoni (PF-5992) asosida davlat banklarini xususiylashtirish, bozor shartlariga o'tkazish va xavf-xatarlarni diversifikatsiya qilish rejalashtirildi. Maqsad: Davlat ulushini 40% ga tushirish, xususiy banklar ulushini 60% ga yetkazish. 2022–2023-yillarda 2 ta bank (masalan, Ipoteka Bank – Vengriyaning OTP Bankiga sotildi) xususiylashtirildi, qolgan 4 tasi (shu jumladan, O'zsanoatqurilishbank) jarayonda.

- Xalqaro standartlar: Basel III ga o'tish (kapital adekvatligi minimal 13%), likvidlik ko'rsatkichlari (LCR va NSFR 100% dan yuqori). 2023-yilda Risk-based supervision (RBS) yo'riqnomasi joriy etildi. 2025-yil aprelida Banklarni hal qilish va tugatish qonuni, fevralda depozitlarni himoya qilish kafolati qonuni (yuridik shaxslarga 200 mln so'm gacha) qabul qilindi.

- Xalqaro yordam: Jahon banki (WB) 2023–2028-yillarga 15 mln dollarlik loyiha, IMF FSAP (2025) va Fitch reytinglari (Ba3 stable) orqali maslahatlar. IMF bo'yicha, islohotlar muvaffaqiyatli, ammo kechikishlar (xususiylashtirish muddati 2025-oxirigacha uzaytirildi) mavjud.

Bu islohotlar aktivlarni boshqarishni yaxshiladi: Kredit portfeli diversifikatsiyasi (korporativdan uy xo'jaliklariga o'tish), raqamli texnologiyalar (mobil banking) va xavf-xatarlarni baholash tizimlari joriy etildi.

Aktivlar o'sishi va tuzilishi

Bank tizimi aktivlari 2017-yildan beri 9 barobar oshdi, depozitlar moliyalashtirishning 40% ini ta'minlaydi. 2025-yilning birinchi yarmida o'sish 21% ni tashkil etdi, xususiy banklarda 28% (yangi banklar: Hayot Bank – 419%, Smart Bank – 233%). Davlat banklari o'sishi 17% (Aloqa Bank – 39%, Mikrocreditbank – 36%).

Asosiy ko'rsatkichlar (2025-yil holatiga):

Ko'rsatkich	1-yanvar 2025	1-may 2025	1-iyul 2025	O'sish (YoY, H1 2025)
Umumiy aktivlar (trln so'm)	769,3	829,8	852,2	21%
Kreditlar (trln so'm)	533,1	565,6	~600 (taxminiy)	18–20%
Kapital (trln so'm)	114,8	~120	125,3	20%
Depozitlar (trln so'm)	308,7	~340	~350	15%
Davlat banklari ulushi (%)	65 (aktivlar)	65	65	-

- Tuzilish: Aktivlarning 70–80% i kreditlarga to'g'ri keladi. Korporativ kreditlar – 2/3 (375 trln so'm mayda), uy xo'jaliklari kreditlari (ipoteka, mikro, avto) – tez o'sish (190 trln so'm). Valyuta kreditlari – 43%, milliy valyutada – 57%. Katta banklar (30 trln so'mdan ortiq: 9 ta bank) 73% aktivlarni boshqaradi.

- Rentabellik: ROA – 1,4%, ROE – 6,6% (2024 oxiri, 2025-da o'sish kutilmoqda). Birinchi chorak foydasi 3,41 trln so'm (+43,5%), ammo H1 da 7 trln so'mga tushdi (marja pasayishi sababli).

Eng katta banklar: O'zbekiston Milliy banki (18% aktivlar), O'zsanoatqurilishbank (11%), Agrobank (10%).

Xavf-xatarlarni boshqarish

Aktivlarni boshqarishda xavf-xatarlarni minimallashtirish muhim. CBU 2025-yilda barcha banklarning risk profilini baholaydi (NPL, zaxiralar, aktiv sifati asosida).

- NPL (muammoli kreditlar): 4,3% (mart 2025), davlat banklarida 4,1%, xususiya 4,4%. Yanvar 2025: 21,2 trln so'm (+27,5% YoY). IFRS bo'yicha yuqoriroq (7–8%), sanoat va qishloq xo'jaligida konsentratsiya. Zaxiralar NPL ga nisbatan 45%.

- Kapital adekvatligi (CAR): 17,3% (may 2025), minimaldan yuqori, ammo stress-testlarda 9,9% ga tushishi mumkin (3,6% YaIM qayta kapitalizatsiya ehtiyoji).

- Likvidlik: LCR >100%, likvid aktivlar 18,7%. Depozitlar konsentratsiyasi yuqori (davlat banklarida 50%).

- Boshqa xavflar: Valyuta riski (hedjirlash past, valyuta majburiyatlari 50%), kibertahdidlar, uy-joy narxlari o'sishi va mikro kreditlar kengayishi. Davlat aralashuvi (yonaltirilgan kreditlar 24%) va ikkilamchi sanksiyalar tashqi xavf.

- Chora-tadbirlar: Uch chiziqli mudofaa (risk boshqaruvi, compliance, ichki audit), raqamli monitoring. Fitch bo'yicha, islohotlar operatsion muhitni kuchaytirdi, ammo sektor risklari yuqori.

Xalqaro baholar va muammolar

- IMF FSAP (2025): Islohotlar muvaffaqiyatli, SOCB xususiylashtirish kechikkan, lekin barqarorlik saqlanmoqda. Risk-based nazorat joriy etilgan.

- Fitch (iyul 2025): Operatsion muhit mustahkamlanmoqda, ammo xususiylashtirish to'liq bajarilmaydi. Reyting: Ba3 stable.

- WB va boshqalar: Aktiv sifatini yaxshilash, depozit sug'urtasini kengaytirish tavsiya etilmoqda.

- Muammolar: Davlat dominantligi (81% kreditlar), NPL o'sishi, past raqobat. Ilmiy tahlillarda (masalan, xorij tajribasi: diversifikatsiya va AI orqali monitoring) samaradorlikni oshirish taklif etilmoqda.

Xulosa

Tijorat banklari aktivlarini boshqarish – bank tizimining barqarorligi va mamlakat iqtisodiy o'sishi uchun asosiy omillardan biridir. O'zbekistonda so'nggi yillarda bu borada sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda, ammo risklarni kamaytirish, aktivlar diversifikatsiyasi va xalqaro standartlarga moslashuv jarayoni davom etmoqda.

Tijorat banklarida aktiv-portfelni diversifikatsiya qilishni kuchaytirish.

Raqamli bank xizmatlarini kengaytirish orqali aktivlarni samarali boshqarish.

Kredit riskini baholashda zamonaviy skoring tizimlarini joriy etish.

Bank xodimlarining xalqaro moliyaviy standartlar bo'yicha malakasini oshirish.

Bank aktivlarining xalqaro kapital bozorlariga integratsiyasini ta'minlash.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Bank tizimini isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari. – Toshkent, 2020–2024.

2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "O'zbekiston Respublikasi bank tizimi to'g'risida yillik hisobot". – Toshkent: Markaziy bank nashriyoti, 2023.

3. Karimov A. M. Tijorat banklari aktivlarini boshqarishning nazariy va amaliy asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

4. Nazarov O. Bank tizimida aktiv va passivlarni boshqarishning zamonaviy usullari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
5. Rahmonov Sh. O‘zbekiston moliya tizimida bank islohotlari va ularning samaradorligi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
6. Mishkin F. S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. – 11th Edition. – New York: Pearson, 2018.
7. Saunders A., Cornett M. M. *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. – 10th Edition. – McGraw-Hill Education, 2021.
8. Rose P. S., Hudgins S. C. *Bank Management & Financial Services*. – 10th Edition. – New York: McGraw-Hill, 2019.
9. Basel Committee on Banking Supervision. *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. – Bank for International Settlements, 2017.
10. IMF (International Monetary Fund). *Financial Soundness Indicators Compilation Guide*. – Washington, 2020.
11. Jahon banki. *O‘zbekiston moliya sektorini rivojlantirish bo‘yicha hisobot*. – Washington, 2021.